פרשת שקלים
שלוש כוונות בעת קיום מנהג זה

שאלה ראשונה: איך על ידי מתן חצי שקל בלבד יזכה "לכפר על נפשותיכם"?
שאלנה שניה: מדוע רק חצי שקל ולא שקל שלם?
שאלה שלישית: מה כח השקלים להציל את ישראל מכליה בימי המן הרשע (מגילה יג סוף ע"ב).
שאלה רביעית: מדוע דוקא לפני חודש ניסן?

[א] מדרש במדבר רבה (יב, ב) ג' דברים שמע משה מן הקב"ה והרתיע לאחוריו כיון שאמר לו 'ונתנו איש כופר נפשו' אמר משה מי יוכל ליתן כופר נפשו? (איוב ב) עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ועדיין אינו מגיע... אמר לו הקב"ה איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחן. זה יתנו א"ר מאיר נטל הקב"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד והראה לו למשה זה יתנו כזה יתנו
וביאר אדמו"ר מקאצק "של אש", שיתנו ישראל שקליהם בהתלהבות הדומה לאש, כדי שיתכפרו בקרבנותיהם.

[ב] "זה יתנו כופר נפשם". "שקל" גימטריא "נפש". ונותנים רק חצי שקל, כדי ללמד שכל יהודי הוא רק חצי דבר, עד שיצטרף ליהודי חברו, לקבל שלימותו.

וכן כאשר בא בלעם לקלל את ישראל אמר לו בלק "אפס קצהו תראה וכולו לא תראה, וקבנו לי משם" (במדבר כג,יג). כי אם רואים את כולם, האחד מחפה ומשלים ברוחניות מה שחסר אצל אחרים.

[חשבון חצי שקל, ביאר הרב משה אלשיך, כיון שזה נקרא תרומה לה', מה התרומה הוא אחד ממאה, כך מול חמשים שקל שחייב כל גבר לתת בערכין (ויקרא כז,ג) הרי חצי שקל הוא אחד ממאה].

כוונה ראשונה

יש טעם שלמדנו מהירושלמי (שקלים פ"ב ה"ג):
"לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף [=לכן עשרים גרה השקל] ונפל לכל א' וא' מהם מטבע, לפיכך יהיה כל אחד ואחד נותן שקלו מטבע".

בכל דור ודור קיימת עדיין בעיה נפשית זו, שפלג אחד בישראל אינו חס ואינו מרחם על פלג אחר בעם ישראל. לפעמים הביקורת הענינית נוקבת וגוברת על

אהבת אחים הראויה ומבטלת אותה. מבאר מהר"ל על מה היה חורבן בית המקדש? על שנאת חינם, על הכיתתיות. ("נצח ישראל", פרק ד "כי ישראל הם מתאחדים על ידי בית המקדש שהיה להם, כהן גדול אחד, מזבח אחד. ונאסרו הבמות [כדי] שלא יהיה פירוד וחילוק בישראל").

מפרש "שם משמואל", סוכצ'וב (משפטים, עמ' לא): והתיקון [למכירת יוסף] הוא התאספות כל ישראל על ידי השקלים לקרבנות ציבור... לפיכך קריאת פרשה זו [בזמנינו, בכל שנה ושנה] נותנת כח בישראל לאחד את כל הכוחות".

ומה היה חטא מכירת יוסף? הפיצול והפירוד בין השבטים. [יחזקאל לז, טו-כ, קנאה ששררה בין יהודה ויוסף "ויקנאו בו אחיו"]. וראוי להתבונן בדברי מהר"ל (נצח ישראל, תחילת פרק י'): "כי השם יתברך שהוא יחיד בעולם, איך לא יהיה לו בעולם אומה השייכת לו, ויש לה התייחסות אליו, שהיא גם כן אומה יחידה בעולם הזה, כמו שהוא יתברך יחיד. והם ישראל, שעליהם נאמר (שמו"ב, ז, כג) 'ומי כעמך ישראל גוי אחד', שיש להם התורה, ובשביל זה הם עם אחד".

כי בשורש ובפנימיות, כל ישראל נחשבים כאישיות אחת, והפירוד הוא רק מצד הגופות. וכדברי הרדב"ז (על הרמב"ם, הל' ממרים פ"ב הלכה ד): "אנו רואים את כל ישראל כאילו הם ממקום אחד חוצבו, כי הנשמה היא עיקר". וכן מפורש בירושלמי (נדרים פ"ט ה"ד) "לא תקום ולא תטור את בני עמך", אם אדם חתך בשר המונח על לוח עץ, ובטעות הכה ופצע והזיק לידו השניה המחזיקה בבשר, כלום יעלה על הדעת שהיד הנפגעת תיטול הסכין ותנקום ביד הראשונה שפגעה בה? ומפרש שם "קרבן העדה" "כיון שכל ישראל הם גוף אחד". וזה ההבדל בינינו לבין שיטת הצדוקים, שהם חשבו כי גם כל אדם יחיד יכול לנדוב קרבן התמיד (מנחות סה,א). ולא כן הוא, אלא הוא קרבן של כל כלל ישראל המאוחדים כאחד. וזהו טעם פנימי למתן שקלים, על ידם כל ישראל שותפים בקרבנות הציבור.

הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה, וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט, מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת תְּרוּמַת ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם: (שמות ל,טו).

כדי להביא לידי שוויון בישראל, שהעשיר לא יתרברב על העני.

כוונה שניה

פירש רש"ר הירש (שמות ל,יג) כי יש ערך ליהודי כאשר הוא נמנה בין המנויים, להיות בתוך כלל ישראל. אבל מי יש לו ערך? רק מי שהוא תורם **ונותן**, ולא מי שרוצה להיות תמיד **מקבל** מאחרים. [ולכן רק מגיל עשרים, עת שהאדם רץ אחרי פרנסתו, ונסיון הוא בידיו לחשוב רק על עצמו]. והתרומה ההיא היא רק מחצית השקל, ללמדנו שאין האדם ממלא **כל** חובתו בשלימות, שהיא שיא ומעל ליכולת אדם קרוץ-חומר. "ולא עליך המלאכה לגמור" (אבות, ב). אבל חצי השקל שהאדם האחר נותן, משלים אותו.

פירש "בעל הטורים" "ונתנו איש כופר נפשו", מלת "ונתנו"
נקראת ישר והפוך.

כוונה שלישית

עיקרו של ארץ ישראל הוא המקדש, כדברי מהר"ל (על אבות פ"ה משנה כ) "כי בית המקדש והתורה הם עיקר העולם, כי כמו שבאדם הלב והמוח עיקר האדם, הלב שממנו החיות, והמוח ששם השכל, וכך בכלל העולם יש בהם בית המקדש והתורה, שהם עיקר העולם. שכמו שכל האיברים מקבלים החיות מן הלב אשר הוא באמצע גוף האדם, והלב מקבל פרנסה תחלה, ואח"כ ממנו מקבלים שאר איברים, שהלב שולח פרנסה לכל האברים, וכן כל העולם שותה מתמצית ארץ ישראל כי ארץ ישראל שותה תחלה ובית המקדש הוא עיקר ארץ ישראל ובאמצע ארץ ישראל" [עכ"ל],

י"ב שבטים, כל אחד מהם עם האופי היחודי שלו. יששכר עבד בחקלאות, זבולון ימאים וסוחרים, בני גד, חיילים, בני שמעון מלמדי תינוקות, בני יהודה בעלי שלטון מדיני. אבל לפעמים יש ניכור ביניהם. ועל ידי שעולים לרגל למקדש ג' פעמים בשנה, "ייראה כל זכורך את פני ה' אלוהיך" באים להכיר אלו את אלו, ונהיה אחדות. כמו שמסופר בחגיגה כו,א. "כל ישראל חברים". כהן גדול אחד, מזבח אחד, שיטה אחת לכולם.

בבית המקדש מתכפרים עונותיהם של ישראל. על שלושה דברים העולם עומד (אבות א,ב), ואחד מהם הוא עבודת הקרבנות. ואנו, עם ישראל, צופים ומקווים ומתגעגעים לעבודת בית המקדש. כדברי מדרש בראשית רבה (יג, ב) "כל שיחתן של בריות אינה אלא על הארץ. 'עבדת ארעא?' 'לא עבדת?'. וכל תפילתן של בריות אינה אלא על הארץ 'מרי, תעביד ארעא, מרי תצליח ארעא'. [לעומתם] כל

תפלתן של ישראל אינו אלא על בית המקדש, 'מרי, יתבני בית מקדשא! מרי, מתי יתבני בית מקדשא?".

אין לך יפה יותר ממה שאנו מקיימים מנהג נתינת שקלים, בתקוה שיראה ה' בְּעָנְיֵנוּ ויתקן לנו הקמת בית המקדש, על הודו ותפארתו.

מה הטעם שיש נוהגים בזמננו לתת חצי שקל לפני פורים?
מנהג זה אינו מוזכר ברמב"ם, טור או שו"ע לפי ר' יוסף קארו. רק הרמ"א סי' תרצ"ד) מביאו. מקורו במסכת סופרים (פרק כא) ושם כתוב זכר לשקל שהיה במקדש ומייעץ לתת הכסף לעניים [ע"כ]. [ובזה מבואר מדוע הרמב"ם לא הזכיר הענין, כי לא נאמר בתלמוד]. נשאל, כיצד זה מתקן? אבל לפי דברי רש"ר הירש זה ברור. והנה מקרא מפורש הוא בדניאל (ד, כד) מה שיעץ דניאל למלך נבוכדנצר אחרי חלומו המבהיל, וכאן נתרגם המקרא לעברית: "לכן המלך, עצתי תיטב עליך, וחטאיך בצדקה פְּדֵה, ועונותיך בַּחֲנוֹן עניים, הלא [אז] תהיה ארכה לשלוותך".

גם עדות המזרח בימינו מקיימים מנהג זה ("כף החיים" סי' תרצ"ד ס"ק כ"ה), אבל מקפידים לתת ערך משקל 9.6 גרם כסף טהור [לפני שנתיים זה היה כ-27 ₪ ישראליים]. לפי הרב עובדיה יוסף אפשר לתת הכסף לבית הכנסת או לבית המדרש. נראה לי טעמו כי אלו גם כן נקראים "מקדש מעט" (מגילה כט,א) והם מעין בית המקדש שהיה בימי קדם.

ומאיזה טעם קבעו חז"ל לקרוא קריאה זו לפני ראש חודש אדר? אלא המשנה בשקלים מלמדת כי בראש חודש אדר השמיעו לכל ישראל להביא את שקליהם לגבאי המקדש. למה? כי בניסן מקריבים אך ורק מהשקלים החדשים שגבו. כי מתחילים התחלה חדשה. גם במדבר חינכו את המשכן ממש ביום הראשון לחודש ניסן, בשנה השניה (שמות מ, א). כמו שניסן הוא התחלת השנה היהודית, כך על כל יהודי להתרענן, כביכול להיוולד מחדש. וכדברי ר' נחמן ברסלב על כל יום חדש, כשקמים בבוקר להתחיל התחלה חדשה.

אסיים במאמר חסידי. נהוג בסידורים לציין שמו של הקב"ה על ידי הצגת שתי אותיות י' עם מתג, כך: יי'. הטעם האמתי הוא כי הם תחילת שם יקו"ק וסוף שם אדנ"י. אבל חסידים מספרים כי כל יהודי נקרא בשם חיבה "יוד". כאשר שני יהודים עומדים יחד בשוה, לא זה גבוה מזה ולא זה נמוך מזה, מיד שורה שם שכינה.

הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה, וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט, מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת תְּרוּמַת ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם: (שמות ל,טו).

כדי להביא לידי שוויון בישראל, שהעשיר לא יתרברב על העני.